

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ РЕКРЕАЦІЙНИХ ФОРМ У ГІМНАЗІЯХ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Анастасія Бондар

Харківська державна академія фізичної культури

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах активного соціально-економічного, політичного, культурного розвитку України особливої уваги потребує підготовка здорового покоління для вирішення глобальних проблем що постали перед державою. Виховання здорових, соціально-активних людей – головне завдання держави та школи. Реформа фізичного виховання передбачає зниження фізичних навантажень, скасування державного тестування, але натомість вона повинна сприяти розширенню рухової активності дітей завдяки введенню у навчальний процес різноманітних форм рекреаційної спрямованості. Саме рекреаційні форми прості й зручні у проведенні, залучають, як правило, багато дітей водночас, вирішують оздоровче завдання, відновлюють працездатність та підвищують емоційний стан дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питанням оздоровлення та активного відпочинку людей різних вікових груп в останній час приділяється все більше уваги серед науковців. Зокрема у наукових працях та публікаціях М.Дутчака, О.Жданової, І.Котової, В.Поляковського, Т.Ротерс, А.Тучака розкриваються питання щодо необхідності створення належних умов для залучення широких верств населення до рекреаційно-оздоровчих занять, розробки методичних основ рекреаційної роботи з людьми різного віку, особливостей рекреаційних форм та їх вплив на організм людини, мотивації людей до занять фізичними вправами у вільний час, досвід західноєвропейських країн щодо рекреаційної роботи тощо. Однак, як засвідчують у своїх роботах автори, в нашій державі система рекреаційно-оздоровчих занять у навчальних закладах, на підприємстві, у місцях масового відпочинку та за місцем проживання в даний час проходить період становлення, саме тому необхідно

вивчати досвід минулих років для ефективного його використання в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні розглянуто систему фізичного виховання гімназистів України другої пол. XIX – поч. XX ст. і це не випадково, бо саме на прикладі середніх навчальних закладів того періоду яскраво видно як формувалась система рекреаційних форм фізичного виховання. Слід зазначити одну особливість того часу – усі без винятку форми фізичного виховання, що вводились у практику гімназій було спрямовано на оздоровлення та активний відпочинок гімназистів [1; 3; 4; 6]. Тобто всі форми носили суто рекреаційний характер.

Ще одним позитивним чинником що сприяв активному розвитку та поширенню рекреаційно-оздоровчого руху у гімназіях був підвищений інтерес з боку уряду та керівництва самих навчальних закладів до підвищення рівня здоров'я дітей та молоді, шляхом розширення їх рухової активності у шкільний та позашкільний час. Про це свідчать нормативно-правові документи Міністерства Просвіти, органів місцевої влади та Педагогічних рад гімназій [3; 5; 6].

Позитивним досвідом гімназій другої пол. XIX – поч. XX ст. для використання у сучасних навчальних закладах є різноманітність рекреаційно-оздоровчих форм та їх широке використання в практиці [2].

У 50-х рр. XIX ст. було зроблено перші спроби ввести фізичне виховання у практику українських гімназій. Воно охоплювало гігієнічні аспекти життєдіяльності учнів: у зміст уроку гігієни були вивчені як теоретичні знання про основи здорового способу життя, так і перемі фізичні вправи шведської і німецької гімнастики, рухливі ігри [2]. Згодом почали проводити прогулянки й екскурсії, які вважались формами активного відпочинку, сприяли формуванню інтелектуальних інтересів та інтелектуальних знань гімназистів [1; 5; 6].

Наприкінці 70-х рр. XIX ст., уряд і місцева влада визнали необхідність фізичного виховання для збереження здоров'я гімназистів. У ці роки офіційна влада визначила урок гімнастики як

обов'язковий предмет в усіх середніх навчальних закладах [2; 5]. На рубежі XIX – XX ст. особливу увагу було звернено на фізкультурно-оздоровчу роботу (рухливі перерви, прогулянки, екскурсії); у гімназіях та прогімназіях тривалість уроків скоротили та збільшили перерви для фізичних рекреацій; керівництво навчальних закладів почало організовувати шкільні сніданки; при гімназіях відкривалися “дачі-колонії” для відпочинку в період канікул; відбувалося стимулювання гімназистів до самостійних занять різноманітними видами спорту під наглядом батьків [1; 2; 5].

Дослідження показало, що з 1910 р. помітно зросла популярність спортивно-патріотичного руху серед гімназистів [4]. Великою популярністю користувалися заняття у фізкультурно-спортивних товариствах [1; 3; 6]; максимального розвитку серед учнівської молоді набув сокільський рух [2; 4]. На уроках фізичного виховання в чоловічих і жіночих гімназіях запроваджували сокільську гімнастику, організовували гуртки з сокільської гімнастики, одним з основних завдань яких була підготовка команд до змагань і показових виступів [2].

Проведене дослідження дозволило встановити особливості організаційних форм і засобів фізичного виховання в українських гімназіях. Першими організаційними формами, у процесі запровадження яких розв'язувалися завдання фізичного виховання, стали уроки гігієни, уроки танців, заняття ручною працею, а також гра на музичних інструментах, оскільки саме ця діяльність, на думку сучасників, сприяла оздоровленню та фізичному розвитку учнівської молоді. Перші фізичні вправи (рухливі ігри, елементи шведської та німецької гімнастики) як спеціально організовані рухові дії почали вводити у зміст уроків гігієни [1; 2].

Фактично першими самостійними організаційними формами фізичного виховання гімназистів були прогулянки й екскурсії, які з початку введення користувалися великою популярністю серед учнів та отримали визнання з боку педагогів. Особливістю шкільних прогулянок та екскурсій досліджуваного періоду було: вирішення комплексу навчально-виховних завдань (оздоровчих, освітніх, виховних); обов'язкове та регулярне проведення (7 разів

на рік); участь у їх організації та проведенні всього педагогічного колективу; різноманітність програм проведення (пішохідні походи; дальні поїздки з рухливими та спортивними іграми на привалах; відвідування музеїв, виставок, заводів, фабрик, майстерень та ін.). Найбільшої популярності у гімназіях прогулянки та екскурсії набули на початку ХХ ст., особливо це стосувалося дальніх екскурсій в межах країни та закордон, які найчастіше проводилися під час літніх канікул, коли припинявся навчальний процес [2; 3; 5].

В останній чверті ХІХ – на поч. ХХ ст. великого значення набули рухливі перерви (рекреації) та ігри на свіжому повітрі, які сприяли оздоровленню й активному відпочинку гімназистів: для їх проведення офіційно було скорочено час навчальних занять, а велика перерва після 3-го уроку збільшилася до 30 хвилин і включала рухливі ігри, стройові вправи, “городки”, кеглі (залежно від матеріально-технічних умов гімназії), а у дворах гімназій спеціально обладнували спортивні майданчики. Заняття фізичними вправами обов’язково проводилися під керівництвом педагогічного персоналу гімназії [1; 3].

Як свідчить дослідження, особливістю організації фізичного виховання у гімназіях дореволюційного періоду було тісне співробітництво вчителів гімнастики і шкільних лікарів. До початку ХХ ст. у багатьох гімназіях, зокрема Харківського навчального округу, шкільні лікарі не лише стежили за станом здоров’я гімназистів, але й брали участь у проведенні уроків гімнастики, рухливих перерв, ігор та екскурсій (Харківська жіноча гімназія Д.Д.Оболенської, Богодухівська жіноча гімназія тощо) [2].

В умовах сучасної школи було б доцільним використовувати позитивний досвід фізичного виховання українських гімназій другої пол. ХІХ – поч. ХХ ст., а саме: надання більшої автономії і свободи школам у розробці навчальних програм; розширення змісту освіти з фізичного виховання за рахунок сучасних гімнастичних систем, танців, спортивних та народних ігор, забав; використання широкого кола рекреаційних заходів та форм фізичного виховання освітньої спрямованості (фізкультурні вечори, вікторини, конкурси, фізкультурні свята); зміцнення міжпредметних зв’язків фізичної культури

з іншими навчальними дисциплінами (валеологією, основами безпеки життєдіяльності, біологією, трудовим навчанням, музикою тощо); створення піклувальних рад навчальних закладів.

Висновки.

1. Дослідженням виявлено, що фізичне виховання учнівської молоді в українських гімназіях досліджуваного періоду було спрямовано перш за все на зміцнення здоров'я учнів. Передумовами формування і розвитку системи рекреаційних форм в середніх навчальних закладах був розвиток громадсько-педагогічного руху на підтримку ідеї здорового способу життя учнів, активна діяльність педагогів, лікарів та громадських діячів у галузі фізичного виховання та освітні реформи другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

2. Офіційна політика в галузі фізичного виховання учнів середніх навчальних закладів здійснювалася за такими напрямками: 1) уведення фізичного виховання в режим навчального дня; 2) упровадження рекреаційних неурочних форм занять; 3) організація активного відпочинку і дозвілля учнів у позашкільний час; 4) проведення фізкультурно-оздоровчих заходів під час канікул; 5) створення необхідних умов для реалізації завдань фізичного виховання учнів.

3. В практику українських гімназій з другої пол. ХІХ ст. активно вводились різноманітні рекреаційні форми, такі як рухливі перерви (рекреації), ігри на свіжому повітрі, уроки гігієни, уроки танців, танцювальні вечори, прогулянки, екскурсії, гарячі сніданки, „дачі-колонії”, а згодом уроки гімнастики, заняття у спортивних гуртках та товариствах, що позитивно впливало на стан здоров'я гімназистів та організацію їх дозвілля.

Література:

1. Боднар Я.Б. Теоретичні та методичні засади фізичного виховання молоді Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. (до 1939 р.): Автореф. дис... канд. наук фіз. вих.: 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення / Боднар Я.Б ; Львівський держ. ін-т фізичної культури. – Львів, 2002. – 18 с.
2. Бондарь А.С. Рекреационные формы физического воспитания гимназистов Слобожанщины во второй половине ХІХ – начале ХХ вв.

- / А.С. Бондарь // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Х., 2005. – № 8. – С. 320 – 322.
3. Бондар А.С., Приходько Г.І. Особливості фізичного виховання учнів в гімназіях різних регіонів України в кінці XIX – на початку XX ст. / А.С. Бондарь, Г.І. Приходько // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: Зб. наук. ст. – Рівне, 2003. – Ч. I. – С. 39 – 43.
 4. Вацеба О.М. Спортивно-гімнастичний рух в Західній Україні (кінець XIX ст. – кінець 30-х років XX ст.): Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / УДУФВіС. – К., 1992. – 23 с.
 5. Вербицький В.А. Фізичне виховання у середніх навчальних закладах Півдня України в 60-70-х рр. XIX ст. // Історія: Наукові праці. – Миколаїв, 2009. – Т. 104. – Випуск 91. – С. 27-31
 6. Голошапов Б.Р. История физической культуры и спорта: [Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений] / Б.Р. Голошапов. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 312 с.

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ І ТУРИСТИЧНИХ ЦЕНТРІВ

Ольга Гулич, Олег Кахновець

*Інститут регіональних досліджень НАН України
Львівська обласна державна адміністрація*

Рекреаційні території володіють чинниками і умовами, які виконують регенеративні та оздоровчі функції стосовно людського організму. У відповідності з основними функціональними цілями рекреаційних територій – оздоровленням людей – з метою забезпечення стійкого (екологічно збалансованого) їх розвитку на перспективу при формуванні стратегій їх розвитку мають узгоджуватися завдання оздоровлення максимальної кількості людей із дотриманням вимог екологічно невиснажливого природокористування, не перевищенням антропогенного навантаження на природні ландшафти та соціально-економічним розвитком рекреаційних територій і забезпеченням високого рівня добробуту їх мешканців.